

(Lacarra, *Oríg. del Cdo. de Aragón*; i EEMCA III, 464; v, 538n; cf. Bofarull, *Hist. Cat.*, 416). Es parla d'un primer setge de Fraga pels nostres, per aquells temps, en la Crònica d'Alaó, escrita el 1154 (Abadal, *Pall. i R.*, 21, 22, 26). La conquesta definitiva, però, fou el 1149.

MENC. CRISTIANES. 1118: La citada Crònica d'Alaó diu que el bisbe Petrus Guillelmus «mortuus est gladio in obsidione de Fraga» (Abadal, *P. i R.*, 21, 25); 1122: «--- de Stupaniano usque ad civitatem Fragar» (*Li. Fe. Ma.* II, 33.22; *BABL* VI, 541, 543); 1129: «in villa Fraga» (*BABL* VI, 545); 1133: *Fraga* (*BABL* VI, 546), *Fragam* (*Cart. de Fanlo*, 105.2); 1134: *Fraga*, *Fraba* (ib., 109.8, 107.5); 1134: «in obsidione de Fraga», «--- obsidionis Fraga», «in illa batalla de Fraga» (EEMCA III, 573, 572, 576); c. 1150: en dos docs. indatats, d'aquells anys, R. de Eril(l) «tenet Fragam» pel comte de Pallars, i en el 2n. ell mateix es plany que el comte li ha pres un «castrum nomine Torrent q. est in te. castri de Fraga» (*Li. Fe. Mai.* I, pp. 131.15, 132.3f., 133.1).

Des de mj. S. XII: 1170: id. (*BABL* II, 268); 1171: *Fragam* (*BABL* II, 270); 1173-76: *Fraga* (Kehr, *Papsturk*, p. 474); 1177: el rei dona al mon. de Stes. Creus un sarraí, datant-ho *apud Fragam* (*Ll. Bl. de Stes. Creus*, 202.11); 1183: *Fragam* (*BABL* II, 419); 1186: Anfós el Cast dona a l'Hospital «*Turrem Albam* qui est subtus *Fragam*» (*Li. Fe. Ma.* I, 35.4); 1190: doc. datat a *Fraga* (ib. I, 98); 1206: id. (*I Congr. L. Cat.*, 433); mj. S. XIII: *Fraga* en les afrontacions del gran terme de Lleida (Pleyan de Porta, *Monogr. de Lda.*, p. 58). Esmentat també en la *Historia de Rodrigo Campeador* (ed. 1792). I altres cites en *Rev. Arch. Bibl. Mus.*, 1918, 1920 i 1923.

Més dades, i estudis històrics, en José Salarrullana de Dios, «El reino moro de *Afraga* y las últimas campañas y muerte del Batallador» (discurs a la Univ. de Saragossa, 1909-10); *Estudios Hist. sobre la Ciudad de Fraga* (Univ. Sarag., 1931); A. Masià de Ros, «La cuestión de los límites entre Aragón y Cat.: Ribagorza y *Fraga* en tiempos de Jaime II» (*BABL* XII, 161-181); una *Hist. de la Ci. de Fraga*, de R. del Arco, era inèdita encara el 1951. El treball de R. Pita Mercé, *La Fraga Musulmana* (*Argensola* v, 1954, 315-340) no manca d'utilitat per a la toponímia menor del terme, però no és de fiar, si bé són molt pitjors encara les seves etim. aràbigues. Sobre aquests NLL menors, i més sobre les particularitats dialectals del cat. fragatí, només són segures les dades preses allí en la meva enq. i aplegades en el dossier de l'*Onom.*, s. v. *Fraga*, si bé ja n'hi ha algunes de bones en els treballs d'Alcover, § 242, i de Barnils, *BDC* IV; i en el *B.C.E.C.* XVIII, 193, 225 i 257.

Els homònims, que es troben nombrosos en el P. Val., són tots o en gran part succedanis del nom de la ciutat, si bé no es pot descartar que algun d'ells hi tingui arrels autòctones. En particular *Fraga* (xxxiv, 3.10), raval de Cocentaina (350 hab.). SSiv. (p. 234) en dona cites de 1366 i 1407, diu que se li féu esgl. l'a. 1535 per a 20 moriscos; Lapeyre (45), n'hi troba

39 el 1563, 36 el 1573, 68 el 1602; i Reglà (p. 116), 80 l'a. 1609, en què pertanyia a St. Miquel dels Reis. Potser també: *Collet de Fraga*, te. Xodos, arran del cim de Penyagolosa (xxix, 93.22), amb una corralissa ('21 × '13). Per als parònims *Domfraga* i *Litrago*, no gaire pròxims ni gaire connexos (veg. supra, article *Fracà*). *Fraga*, sengles despoblats a Castelló de la Ribera (*GGRV Val.* II, 110); i en la toponímia urbana d'Alcoi, Pego i Benilloba (xxxiv, 4.26; xxxiii, 111.21 i 112.5; xxxiii, 160.3).

Potser n'era nom independent el nom vell de la platja barcelonina d'*Afraga* o *Fraga*, sota Montjuïc, a la banda del Morrot (ben fragosa) i cap al Llobregat, ja esmentada l'any 1390, i en el S. XVIII etc. (Candi, *Ci. de Bna.*, pp. 609, 48, 968 i n. 2500). Apuntem com a cosa incerta (pendent de recerca) que ho sigui també el nom d'un paratge *Fracha* que es donava, junt amb Siurana, com límits del territori d'Alforja (Cp. Tarr.) cedit per R. Bg. IV a R. Ganalgou l'a. 1158 (Font Rius, *C. d. p.*, § 110, 164.3).

ETIM. Que no és un nom aràbic ho prova ja la seva forma vacil·lant en els escriptors mahometans. És sabut que el sistema consonàntic de l'àrab no permet una inicial *Fr-* la qual, per això, hi apareix convertida adés en *Afr-*, adés *Far-*, adés *Ifr-*. Però l'ètimon és el mot *FRAGA* romànic. Aquest va restar viu en gallegoportuguès, no sols com NL sinó com genèric topogràfic, i fins com apellatiu: port. *fraga* «terreno escabroso; penhasco; brenha» [S. xv, Moraes]: «--- viva mais anos / do que fragas e *fragões* ---», cobla popular minhoto en Leite de Vasconcelos (*Opúsc.* II, 50). I molts NLL, com *Fraga* poble del concelho minhoto de Baião (ibid. II, 1); a Galícia 'matissar' i secundàriament «bosque de robles» (Pardo Bazán, *Obras*, p. 149); i ja testificat en un doc. de 1124, relatiu a la confluència d'un afl. del riu Sil: «totam ipsam *fragam* cum oliveto, usque illum term. ubi entrat *Lor* in *Siles*» (cit. per Du C. IV, 585 de la Crònica Benedictina de Yepes).

També havia existit en la zona andalusa: *Fraga*, que cita Sant Eulogi de Còrdova († a. 859), junt amb un altre, *Fragellas*, dim. seu: identificat aquell amb un *Fraga* a 25 milles de la ciutat, a la *Sierra de Còrdoba*, on el Calendari Mossàrab de Còrdova situa el «monasterium in Monte Cordube, santuari dels Sts. Justus i Pastor» (ed. Pellat, p. 124, n. 2). Cf. Simonet (*Glos. Mozár.*, s. v., p. 334), i REW, 3481. Ja apareix en un passatge de St. Isidor: «*fraxinus* vocari fertur, quod magis in aspera loca *montanaque fraga* nascatur» (*Etym.* XVII, vii, 39).

És clar que a la ciutat de Fraga el nom li ve de les penyes espadades damunt el Cinca, sobre les quals està bastida la part més antiga de la ciutat de Fraga, que facilitaren el fort emmurallament i la seva porfídiosa defensa en les batalles dels 1120 i 1140. El context sintàctic del passatge de St. Isidor mostra que *fraga* és un pl. en acusatiu, d'un singular neutre *Fragum*; cf. també W. Krogmann (*Bh. z. ZRPb.* xx, 182, 184) que ha donat el nostre *frau* o *afrau* tornat fem., segons el model de *llau* < ll. LABES, *trau* 'biga' (TRABS etc.), del qual es tracta suficientment en *DECat* IV,